

Slutrapport

Återrapportering av ekonomiskt stöd till lokalt brottsförebyggande projekt

Det sker mycket brottsförebyggande arbete runtom i landet, både som projekt och i den löpande verksamheten. Några av dessa insatser har kunnat genomföras med hjälp av ekonomiskt stöd från Brottsförebyggande rådet (Brå). Arbetet dokumenteras och efter insatsen lämnas en slutrapport till Brå.

Erfarenheterna från de olika projekten är många gånger intressanta för andra som arbetar med brottsförebyggande arbete och därför publicerar Brå ett urval av rapporterna på myndighetens webbplats.

För sakuppgifter och slutsatser står respektive författare eller organisation.

Fler rapporter finns att ladda ner på www.bra.se/ekostod

Pia Forsberg
Utvecklingssekreterare
pia.forsberg@lund.se

Utvärdering av verksamheten ”Samordning mellan socialtjänst och polis i ärenden med våld i nära relationer” i Lund

Sammanfattning

Samordning mellan socialtjänst och polis i ärenden med våld i nära relationer (SamO) är en insats i samverkan mellan Kriscentrum mellersta Skåne och familjevårdsenheten vid polismyndigheten i Lund. Insatsens syfte är att komma i kontakt med personer som utövat våld i nära relation och motivera till samtalskontakt och behandling. Även den som är våldsutsatt kontaktas med erbjudande om stöd och skydd i samband med att en polisanmälan inkommit om våld i nära relation. Genom intervjuer med verksamhetschefer, socialtjänstens samordnare, polisens våldsutredare samt personer som utsatts eller utövat våld och som förekommer i polisanmälningar, har denna insats följts och dokumenterats under ett år med medel från Brottsförebyggande rådet. Utvärderingen är genomförd av Pia Forsberg, utvecklingssekreterare vid Lunds socialförvaltning. En styrgrupp bestående av verksamhetschefer och nyckelpersoner inom respektive myndighet har följt utvärderingsarbetet.

SamO är unik i sitt slag i det att det är en uppsökande och förebyggande insats som under drygt tio år verkat för att förhindra och motverka upprepat våld i nära relationer genom att redan under arresteringstiden söka upp den som polisanmäls för våldet och motivera till samtalskontakt och behandling. Även målsägaren vid en polisanmälan, den som utsatts för våld, kontaktas och erbjuds stöd och skydd. Utvärderingen visar att man på detta sätt får kontakt med ett stort antal brottsoffer (fr.a. kvinnor och barn) som man annars troligen inte skulle fått. Vad

gäller våldsutövarna (oftast mannen i relationen) så är det också en lyckad insats då socialförvaltningens samordnare får åklagarens tillstånd att besöka mannen redan i arresten och informera om Kriscentrums verksamhet.

Utvärderingens resultat

- Insatsen leder till att fler våldsutövande personer fångas upp och fortsätter med behandling via Kriscentrum. Mellan 15 till 20 våldsutövare inleder varje år behandling efter kontakt med samordnarna på polisen.
- Insatsen leder också till att ett stort antal våldsutsatta, runt 60-80 kvinnor per år, tackar ja till stöd, behandling och skydd.
- Val av tid och plats för motiverande samtal är rätt. I samband med en polisanmälan är krisen i relationen uppenbar och båda parter är mer motiverade till förändring.
- Den form av stöd som insatsen erbjuder motsvarar väl det stöd som efterfrågas vad gäller de våldsutsatta, särskilt att informationen om Kriscentrums verksamhet ges redan i den akuta situationen då en polisanmälan gjorts. Vad som efterfrågas är möjligheten att prata om det som hänt, erbjudas stöd för barnen samt långsiktigt stöd och bearbetning i en uppbrottsprocess.
- Såväl socialtjänstens samordnare som polisens utredare och åklagare har intervjuats. Det finns en enighet om insatsens positiva värde i brottsförebyggande avseende.

Samverkansinsatsen för att förebygga våld i nära relationer sker i en kontext där de organisatoriska förutsättningarna är i ständig rörelse. Yttre faktorer som chefsbyten, personalomsättning men också ekonomiska resurser och politiska beslut påverkar både de egna verksamheterna och den gemensamma insatsen. Som ett stöd i det långsiktiga, förebyggande arbetet föreslås därför:

- Upprättade av en samverkansöverenskommelse mellan Kriscentrum mellersta Skåne och polismyndigheten i Lund vad gäller insatsen SamO.
- Gemensamt överenskomna och fastställda arbetsrutiner för samarbetet.
- En gemensam utvecklingsdag som avstamp för en ”nystart” av insatsen.

Bakgrund

Det är socialtjänstens ansvar och skyldighet att erbjuda den som utsätts för brott möjligheter till stöd och skydd. Detta ska särskilt beaktas då kvinnor och barn utsätts för våld i nära relationer (5 kap.11 § SoL). Polisens uppdrag är att minska brottsligheten

och öka tryggheten för medborgarna. Samverkansinsatsen mellan Kriscentrum och polisen i Lund har ett gemensamt syfte att förebygga våld och brott i nära relation genom att få våldsutövarna att ta ansvar för sina handlingar och inleda ett förändringsarbete samt motivera våldsoffret att stå fast vid sin anmälan.

Att erbjuda insatser till personer som utövar våld är en viktig del i arbetet för att förebygga och motverka våld och brott, och kan indirekt också ses som insatser för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnar våld. Socialstyrelsens utvärdering av behandling av män som utövar våld i nära relationer visar att många män som sökt sig till behandling minskade sitt våld under uppföljningstiden. Resultaten tyder alltså på att behandling av män kan vara verksamt för att bekämpa våld mot kvinnor i nära relationer (Socialstyrelsen 2010). Samtidigt är det en gemensam erfarenhet bland de verksamheter som erbjuder behandling till våldsutövande män/personer att det är svårt att hitta och nå männen – samt att motivera dem till behandling. Våldet sker ofta i hemmet, utan vittnen, ord står mot ord, utövaren förnekar den brottsliga handlingen och efterfrågar bara undantagsvis behandling på eget initiativ. Den våldsutsatta kvinnan/personen polisanmäler endast i ett fåtal fall våldet. Man uppskattar mörkertalet vid våld i nära relation till så mycket som 80 procent. Det är mot denna bakgrund verksamheten SamO startades. I samband med en polisanmälan blir våldet synligt, gärningspersonen får ett ansikte och namn och det öppnas en möjlighet till förändring.¹

Kriscentrum mellersta Skåne är en verksamhet för den som utsätts för, upplever eller utövar våld i nära relationer. Verksamheten är öppen för boende i Lund och de sex samverkanskommunerna Eslöv, Kävlinge, Höör, Staffanstorps, Svalöv och Lomma. På Kriscentrum erbjuds barn, unga, kvinnor och män samtalsstöd, rådgivning och krisbearbetning. Insatserna är kostnadsfria och registrering och journalföring sker inte. SamO ingår som en del i Kriscentrums verksamhet inom ramen för uppdraget att arbeta förebyggande och uppsökande i arbetet mot våld i nära relationer.

¹ Fortsättningsvis kommer orden (våldsutsatta) *kvinnor* och (våldsutövande) *män* att användas, trots kunskapen om att våld i nära relationer utövas också av kvinnor mot män, i samkönade relationer och mellan närstående av samma kön. Den tveklöst övervägande andelen våld utförs dock av män mot kvinnor, vilket också gäller de polisanmälda brott som denna utvärdering omfattar.

Att förebygga våld – tidigare forskning och andras erfarenheter

Våld i nära relation omfattar alla former av våld som kan förekomma mellan närstående: psykiskt, fysiskt, sexuellt, ekonomiskt, materiellt etc.² Den vanligaste formen av våld i nära relation utövas av en man mot en kvinna som han har eller har haft ett förhållande med. Definitionen nära relation inbegriper dock även våld mellan syskon, föräldrar och barn samt andra familje- och släktrationer i såväl heterosexuella som samkönade relationer liksom hedersrelaterat våld och förtryck.

Våldspreventivt arbete riktat till män är ett område där forskning till stor del saknas och efterfrågas. I en kunskapsöversikt 2011 från SKL (Sveriges kommuner och landsting) konstateras att det bara finns ett fåtal svenska utvärderingar både vad gäller insatser för att förebygga våld mot kvinnor och barn liksom insatser med syfte att våldet ska upphöra (SKL 2011, sid. 18). Det finns alltså inte mycket forskning att bygga på när man vill utforma våldsförebyggande verksamheter. När det handlar om preventivt arbete generellt kan man dock se att val av plats, teoretisk bas och metod har betydelse för effekterna av interventionen (Ferrer-Wreder 2005).

Preventionsarbete delas ofta in i tre typer av insatser: universella, selektiva och indikativa. De universella insatserna inom området våld i nära relationer är få och oftast riktade till unga män. Här är skolan en viktig arena. Också selektiva insatser, som är inriktade på särskilt utvalda och avgränsade grupper med personer som riskerar att utveckla ett våldsamt beteende, fokuserar till största delen på unga män. SamO är ett exempel på den tredje formen av preventionsarbete, det indikativa, där man utgår från de fall där våldet redan är ett problem och arbetar för att det inte ska upprepas eller förvärras. Centralt här, konstaterar SKL, är att förbättra metoder för att upptäcka våld (SKL 2011, s.55). Både forskning och praktik visar vikten av att motivera mannen att inse att han har ett problem som han behöver ta ansvar för. När våldet just har inträffat och förövaren har kontakt med polisen är möjligheterna störst till att han är benägen att ta emot stöd. Polis, kriminalvård och socialtjänst är överens om att här finns en utvecklingspotential, dvs. att möta våldsutövare i ett tidigt skede och påbörja motivationsarbetet (Vigil & Halle 2014, s 28).

Det finns bara ett fåtal verksamheter refererade i litteraturen inom området som liknar SamO och som gjort olika försök att nå män som utövat våld:

² Se t ex Socialstyrelsens definition av våld i nära relationer: Socialstyrelsen 2016, s 17

Exempel VASKA: Kvinnofridsenheten i Rinkeby-Kista, Stockholm, sökte för ett tiotal år sedan upp de män som hade en relation till den kvinna som sökte hjälp hos teamet. De beskriver i en utvärdering resultatet av detta försök som blandat. Många män har svårt att se sig själva som våldsutövande personer och förnekar sitt beteende, vilket gjorde svårt att motivera männen till samtal och behandling. Många uppfattade teamet som en budbärare från kvinnan. Slutsatsen man drog från detta projekt var att det är bättre att ta kontakt med mannen utifrån hans roll som pappa och förälder (SKL 2011, s 97). Detta är också den ingång samordnarna i SamO har i sina motiverande samtal med våldsutövare.

Exempel Utväg Skaraborg: Denna verksamhet går ut på att polisen aktivt förmedlar information om Utväg Skaraborg, en mottagning som liknar Kriscentrum. Dessutom har alla inblandade aktörer erfarenhetsutbyte kring hur det ska gå att komma till rätta med våldet (polis, åklagarmyndighet, kriminalvård, kommuner samt hälso- och sjukvården i Västra Götalandsregionen). Denna metod används också av SamO, dvs. att låta informationen om Kriscentrum mellersta Skåne gå via polispatruller på fältet. En utvärdering av Utväg Skaraborg med fokus på samverkan har utförts (Palo, 2011). Den beskriver Utväg som en lyckad modell för samverkan, baserad på en gemensam syn mellan myndigheterna och upplevelsen av att samverkansarbetet har förstärkt den egna rollen samtidigt som den integrerat den i en större helhet. Centralt vad gäller samverkan är, betonar Palo, frågor som rör målsättningar, regler, ansvars- och kostnadsfördelningar samt former för samverkan. De som deltar i samverkan vill kunna se vinsten och betydelsen av det, i det egna arbetet och i den egna arbetssituationen.

Exempel Relationsvåldscentrum: RVC är ett samarbete mellan främst Socialförvaltningen i Stockholms stad, Västerorts polismästardistrikt och Åklagarmyndigheten. Där bedrivs en verksamhet som liknar Kriscentrums och SamO, men som enbart vänder sig till dem som utsatts för våld, inte utövaren. Inom 48 timmar efter en polisanmälan kontakts den våldsutsatta och erbjuds stöd i en krissituation. Relationsvåldscentrum informerar om den vidare rättsprocessen, förmedlar kontakter till socialtjänst och polis, skyddat boende, vidare förhör, eventuell sjukvård m.m. Stödet syftar till att den utsatta ska orka genomgå brottsutredningen och säkerställa att denna får tillräcklig information om rättsprocessen.

Utvärderingar av RVC visar att verksamheten medfört att fler polisanmälningar leder till åtal. I de ärenden där Relationsvåldscentrum varit inkopplade ledde knappt 40 procent av

anmälningarna för grov kvinnofridskränkning till åtal, jämfört med 24 procent där Relationsvårdscentrum inte var med som stöd. Utvärderingarna visar också att verksamheten effektiviserat samverkan mellan socialtjänsten, polisen och åklagare. Främst polisen uppger att Relationsvårdscentrums arbete med våldsutsatta bidrar till att polisen kan lägga mer fokus på själva brottsutredningen. Före Relationsvårdscentrums införande kunde mycket av polisens arbete och kontakt med de våldsutsatta personerna gå åt till psykosocial avlastning och praktiska omständigheter, vilket tog tid från själva förundersökningen (Ekström 2010). Liknande synpunkter uttrycks av polisens utredare i Lund, vilket vi ska se senare.

Frågeställningar och metod

Denna utvärdering har under ett år (maj 2015-maj 2016) följt och dokumenterat arbetet inom SamO. Utvärderingen är genomförd av Pia Forsberg, utvecklingssekreterare vid Lunds socialförvaltning. En styrgrupp bestående av verksamhetschefer och nyckelpersoner inom respektive myndighet har följt utvärderingsarbetet.

Syftet är att följa, beskriva och utvärdera denna insats och modell för uppsökande och våldsförebyggande verksamhet utifrån följande frågeställningar:

- Leder insatsen till att personer som utövat våld i nära relation söker behandling för att bryta våldet?
- Har insatsen betydelse för huruvida den våldsutsatta går vidare och söker stöd och hjälp?
- Hur fungerar samarbetet mellan socialtjänst och polis? Vilka möjligheter och hinder finns? Hur kan insatsen utvecklas?

Intervjuer med socialtjänst och polis

Socialtjänstens samordnare och polisens särskilda utredare har intervjuats liksom åklagare, brottsoffersamordnare och verksamhetschefer. Totalt tio personer har intervjuats. De har fått beskriva det egna arbetssättet, hur de ser på det gemensamma samarbetet, vilka hinder man ser, vilket värde insatsen har för den egna verksamheten samt hur insatsen kan utvecklas.

Intervjuer med våldsutsatta och våldsutövare

Fyra personer har intervjuats, tre våldsutsatta och en person som utövat våld i nära relation. De frågor som ställdes under intervjuerna var hur de upplevt kontakten med Kriscentrum vad

gäller: tidpunkten för det första samtalet (dvs. direkt i samband med polisanmälan), innehållet i samtalet (den typ av information och erbjudande om stöd som ges), om betydelsen av kontakten för att gå vidare och söka hjälp/stöd samt om man utan denna kontakt tror sig hade sökt hjälp eller ej.

Genomförande och deltagande aktörer

Om Kriscentrum mellersta Skåne

Kriscentrum mellersta Skåne är en verksamhet dit kvinnor, män och barn som upplevt, blivit utsatta för eller utövats våld kan vända sig för samtalsstöd och behandling, rådgivning och krisbearbetning. Mottagningen ligger i Lund och finansieras gemensamt av kommunerna i Eslöv, Höör, Kävlinge, Lomma, Lund, Staffanstorps och Svalöv. Verksamheten organiseras under socialförvaltningen i Lund men vänder sig till boende i alla samverkanskommunerna. Personalen består av ett tiotal kvinnor och män som alla har mångårig erfarenhet av socialt och psykosocialt behandlingsarbete. De är psykoterapeuter, socionomer eller beteendevetare med olika vidareutbildningar inom området och med många års professionell handledning. Verksamheten har funnits sedan 2001 men under de första tio åren med skilda verksamheter för män och kvinnor.

Verksamheten på Kriscentrum är frivillig och kostnadsfri och det förs inga journaler eller registrering av besökarna. Det finns ingen given gräns för stödets varaktighet utan behovet avgör hur ofta och länge man träffas. Kriscentrum tar emot drygt 400 besökare varje år. Runt hälften av dessa är kvinnor, en fjärdedel män och en fjärdedel barn. Grunden i verksamheten är skydd och säkerhetsbedömningar, individuella stöd- och behandlingssamtal, rådgivning och krisbearbetning, samt samtalsgrupper för våldsutövare, våldsutsatta kvinnor och unga tjejer. Kriscentrum erbjuder också konsultation och utbildningsinsatser till andra lokala aktörer och myndigheter. Lunds två tjänster som Samordnare mot våld i nära relationer och Samordnare mot hedersrelaterat våld är knutna hit liksom sedan 2016 också Lunds kommuns skyddade boende.

De våldsutsatta som kontaktar Kriscentrum är till övervägande delen kvinnor som utsatts för någon form av våld, hot eller förtryck av sin nuvarande eller före detta man eller partner. Dessa kvinnor utgör inte en homogen grupp och deras behov av stöd och skydd ser mycket olika ut. I akuta lägen ligger fokus på riskbedömning och skydd. I de flesta fall handlar det emellertid om samtalsstöd individuellt eller i grupp, krisbearbetning, rådgivning och praktiskt stöd.

De flesta män som kommer till Kriscentrum har utsatt någon annan för våld eller hot, men en del har också själva blivit utsatta för våld av en närstående. Våldsutövande män erbjuds både individuella samtal och behandling i grupp enligt modellen ickevåldsgrupp för män. Metoden har utvecklats av Alternativ til Vold i Norge och används idag på flera kriscentra för män även i Sverige. Detta behandlingsprogram bygger på samtal kring åtta teman; våld, psykiskt våld, sex, alternativ till våld, ansvar, förälder och barn, våldets orsaker och våldets konsekvenser (Isdal 2001).

De barn och ungdomar som kommer till Kriscentrum lever i familjer och miljöer präglade av våld, hot eller bråk. De har antingen själva blivit utsatta eller upplevt våld i hemmet. Verksamheten för barn går under namnet Lysmasken. Här erbjuds barn och tonåringar samtal enskilt eller tillsammans med föräldrar. Ofta har både mamman och barnen varsin kontakt hos Kriscentrum samtidigt. För tjejer och unga kvinnor 16-23 år finns särskilda samtalsgrupper – Tjejgruppen - som drivs tillsammans med kuratorer från Ungdomsmottagningen vid Region Skåne. Syftet med dessa grupper är detsamma som för kvinnogrupperna: att ge möjlighet till bearbetning av sina upplevelser tillsammans med andra med liknande erfarenheter.

Om polisen i Lund

Under den tidsperiod då denna utvärdering har genomförts har polismyndigheten i Sverige genomgått en av sina största omorganisationer någonsin. Den 1 januari 2015 fick Sverige en samlad Polismyndighet till skillnad från tidigare uppdelning i 21 polismyndigheter. Sju nya polisregioner har nu helhetsansvaret för verksamheten inom sitt geografiska område. Polisregion Syd är indelad i fem polisområden: sydöstra Götaland, sydvästra Götaland, nordvästra Skåne, södra Skåne och Malmö med huvudort i Malmö. Omorganiseringen har påverkat SamO under utvärderingens gång, dels internt genom chefs- och personalbyten, men också eftersom de samverkanskommuner som ingår i Kriscentrum har splittrats. Från att ha tillhört Lund ingår de nu i olika polisområden. De våldsutredare som handlägger ärenden från Kriscentrums samverkanskommuner sitter numera antingen i Lund eller i Kristianstad, vilket försvårar samarbetet.

I Lund är det utredande arbetet vad gäller våld i nära relationer uppdelat mellan familjevåldsutredare och barnutredare. Samverkan med Kriscentrum gäller de vuxna, och inbegriper således inte barnutredarna som i stället samverkar med socialtjänsten inom ramen för Barnahus mellersta Skåne som också finns i Lund. Det finns under den

utvärderingsperioden sex polisutredare med ansvar för familjevåld i Lund. Två brottsoffersamordnare är kopplade till polisstationen i Lund. De omfattas också av samarbetet inom SamO genom att hänvisa brottsoffer till socialtjänstens samordnare.

Brott i nära relationer i mellersta Skåne

Polisdistrikt mellersta Skåne tar från de sju kommuner som omfattas av Kriscentrum mellersta Skåne varje år emot i genomsnitt 230 anmälningar om misshandel mot kvinna och 45 mot män där våldsutövaren är en partner eller före detta partner, 25 anmälningar om året om grov kvinnofridskränkning och 236 anmälningar om misshandel mot barn under 14 år (av bekant inomhus). Det är alltså sammanlagt över 500 ärenden per år som rör våld mot barn och vuxna i nära relationer. Till detta kommer ytterligare ett stort antal ärenden där relationen mellan brottsoffer och gärningsperson inte framgår av kriminalstatistiken men som sannolikt gäller våld mot närstående. (Forsberg 2014)

Samverkansöverenskommelse mellan Lunds kommun och Närpolisområde

Lund 2014-2017

Det finns en övergripande överenskommelse om samverkan i det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet i Lund, där brott i nära relationer är ett av fem prioriterade områden för tidsperioden. Verksamheten vid Kriscentrum mellersta Skåne lyfts fram som ett samverkansområde, vilket även inkluderar SamO (Lunds kommun 2014). Den särskilda överenskommelse som finns mellan polis och socialtjänst kring insatsen SamO är mycket kortfattad och anger endast att samverkan ska ske. Att en mer detaljerad sådan med definierad ansvarsfördelning och arbetsrutiner kommer till stånd, är ett av denna utvärderings förslag.

Beskrivning av metoden SamO

Kriscentrum har två samordnare placerade i ett eget rum på polisstationen i Lund tre förmiddagar i veckan. Dessa samordnare har ett första samtal med den som delgivits misstanke om brott, ofta redan i arresten, för att motivera till kontakt med Kriscentrums verksamhet för våldsutövare. Samtalen berör aldrig själva gärningen eller det misstänkta brottet.

Samordnaren kontaktar också den målsägande som utsatts för våld, oftast per telefon. I detta samtal informerar man om den verksamhet som Kriscentrum erbjuder till stöd för våldutsatta och om socialtjänstens möjligheter att erbjuda skydd. Tanken är att utnyttja den korta tid direkt efter händelsen då orsakerna till och konsekvenserna av våldet

ligger känslomässigt nära både den som utsatts och den som utövat våldet. Då är man också som mest mottaglig och benägen att ta tag i situationen eller sitt eget beteende. Genom att få tillgång till de anmälningar som inkommer till polisen når socialtjänsten ett stort antal våldsutövande personer som man annars inte skulle fått kännedom om. Och omvänt: ett stort antal våldsdrabbade får kännedom om de möjligheter till skydd och stöd som finns i ett skede då behovet av skydd och stöd kan vara stort och akut.

I båda fallen informerar man tydligt om att Kriscentrum är en frivillig och inte en myndighetsutövande verksamhet och att man samarbetar med polisen men utan att på något sätt vara inblandad i polisutredningen kring brottet. Två avgörande förutsättningar för denna metod är:

1. att polisen låter socialtjänsten ta del av de polisanmälningar som kommer in och som gäller våld i nära relationer. Överlämnandet av denna information möjliggörs genom hänvisning till generalklausulen i sekretesslagen (10 kap 27 §) som säger att sekretessbelagda uppgifter får överlämnas från en myndighet till en annan om det är uppenbart att intresset av att uppgifter lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Informationen kan komma från enhetschefen, brottsoffersamordnare eller från en enskild utredare.
2. att åklagaren, som är förundersökningsledare, ger tillstånd till att socialsekreterarna, vid en tidpunkt som åklagaren finner lämplig, får besöka mannen i arresten.

Resultat

Resultaten av utvärderingen presenteras under tre huvudrubriker: dels samverkansaktörernas uppfattningar om insatsen och dess effekt, dels målgruppens uppfattningar om insatsen och slutligen aktörernas syn på samarbetet mellan myndigheterna.

Om insatsen och dess effekt - lyckas man motivera våldsutövare till behandling?

Det är svårt att kvantifiera insatsens effekt eftersom statistik hittills inte förts över antalet samtal och besök i arresten, samt huruvida dessa lett till vidare kontakt med Kriscentrum. Men enligt samordnarnas bedömning så tackar så gott som samtliga män ja när de erbjuds ett samtal i arresten. Ett stort antal av dessa tackar också ja till fortsatt

samtalskontakt. Den kategori som oftast avstår kontakt med Kriscentrum är de med upprepade våldsbrott bakom sig, medan de som upplever sin första polisanmälan visar stort behov av information och samtal i det akuta läget.

Det är inte heller så att samordnarna får kännedom om alla polisanmälningar som kommer in, eller har möjlighet att kontakta samtliga brottsmisstänkta och målsägande. Samordnarna finns på polishuset endast två förmiddagar i veckan, och missar därför dem som kommit och lämnat arresten övriga dagar och under helgerna.

Enligt Kriscentrums uppskattning och manuella genomgång av samtalsbehandlarnas ärenden så är det 15-20 män som årligen genomgår samtalsbehandling individuellt eller i grupp genom förmedling från samordnarna.

Också det övervägande antalet kvinnor som rings upp av samordnarna tackar ja till fortsatt kontakt. Ibland stannar det vid detta första eller ytterligare något telefonsamtal, men oftast anmäler kvinnan sig till fortsatt samtalsstöd vid Kriscentrum. Ett 60-tal kvinnor påbörjade samtalsstöd under 2015 efter kontakt med samordnarna.

Antal besökare som inlett samtalsstöd/behandling under 2015
vid Kriscentrum mellersta Skåne

	Kvinnor	Män	Barn
Antal	251	88	125
Varav via SamO	60 (24 %)	16 (15 %)	

Från Kriscentrums sida beskriver man alltså insatsen som lyckad i de fall man fått åklagarens tillstånd att besöka den misstänkte under arresteringstiden. En avgörande orsak till att kontakten upplevs som positiv från mannens sida är att Kriscentrums samordnare fokuserar på mannens situation och inte själva händelsen som lett till anmälan:

”Man vill ha någon att prata med. Man kanske är nervös, rädd för vad som ska hända nu, ångestfull. Man skulle ha varit på jobbet, och nu är man inte där... så man har behov av att prata.”

Samordnaren går inte in på våldshändelsen och tar överhuvudtaget inte upp skuldfrågan, utan fokuserar i samtalet på den kris som uppstått genom polisanmälan. Någonting har

ju hänt, oavsett hur mannen väljer att se på anmälan. Det har hänt något med familjen, barnen, socialförvaltningen blir inkopplade, det blir fler förhör, utredning och kanske rättegång. Och vad säger man på jobbet? Samtalet tar avstamp i denna krissituation: *vad händer nu, när du kommer ut och ska hem?* Om den misstänkte har barn fokuseras också på föräldraskapet och papparollen som en motiverande kraft till att söka hjälp för sitt beteende.

Sker det första samtalet vid rätt tidpunkt eller är det ett störande moment i brottsutredningen?

En grundläggande tanke i SamO är att det ligger ett stort värde i att ta kontakt med den misstänkte redan under tiden i arrest. Både samordnarna och polisens våldsutredare är överens om att detta val av plats och tidpunkt ökar möjligheterna att nå mannen med information och motivationsamtal. Både samordnarna och utredarna är också överens om att det är förundersökningsledaren som ska avgöra om och när det är lämpligt att ge tillstånd till ett besök i arresten för att inte störa utredningen. Samordnarna upplever dock att det blivit svårare att få tillstånd de senaste åren, något som också bekräftas av utredarna:

”Förut var det så att samordnarna fick namn av oss utredare men det är inte alla åklagare som tycker det är lämpligt i ett tidigt skede, om mannen inte är hörd t ex eller om han inte har börjat berätta. Det är alltid så att åklagarens förundersökningssekretess går ovanpå allt annat så det får vi ju ta hänsyn till. Därför kommer också samordnarna alltid och pratar med oss först, för annars kan det bli fel.”

Denna bild bekräftas dock inte helt av åklagarna. Flera av de som kontaktats har inte fått frågan om tillstånd till samtalstid. De som har fått frågan har inte avslagit begäran. Det kan finnas skäl för ett avslag, t ex vid misstanke om mycket allvarlig brott eller om utredningen är särskilt känslig, men generellt uttrycker åklagarna en positiv inställning till tidig kontakt med den misstänkte.

Under förutsättning att det sker under den tidpunkt då det inte stör utredningen tycker även utredarna att det är ett bra tillfälle att närma sig mannen:

”Syftet med insatsen att ju att få tag på männen. Vi anser också att samordnarna har ett helt ypperligt tillfälle när mannen sitter här nere och ta kontakt med honom. Förutsatt att han är delgiven och det inte stör något annat för åklagaren. Det bästa tillfället att fånga upp honom är

då för han är ju lite omskakad, han är lite skör, så framgångsfaktorn för att fånga upp mannen är nog stor när han sitter här.”

Åklagarna positiva

Fem av åtta kammaråklagare vid Södra Skånes åklagarkammare i Malmö har svarat på en kort enkät angående deras erfarenheter av insatsen samt hur de ställer sig till frågan om att bevilja tillstånd till motivationssamtal under arresteringstiden. Tre av dessa har inte blivit kontaktade med någon sådan förfrågan, de övriga har beviljat tillträde då de fått frågan. Samtliga uppger att de ser positivt på insatsens upplägg och att det är en modell de kan tänka sig att stödja även i fortsättningen.

Som skäl för att frågå ett generellt tillstånd anger man t ex vid misstanke om mycket allvarligt brott samt vid hederproblematik eller då särskilda omständigheter föreligger då man kan se risk för att målsägande eller annan förhörsperson indirekt kan påverkas.

”Jag skulle möjligen också neka om utredningen är väldigt känslig och det i det initiala skedet av förundersökningen kan vara viktigt att få jobba helt ”ostört” med misstänkt. Om jag skulle neka skulle det alltså handla om rent utredningstaktiska skäl, dvs. att vår förundersökning inte får påverkas i någon del.”

En av de svarande är positiv till insatsen men ser också en risk i att man på ett så tidigt stadium talar med en misstänkt som trots tar upp gärningen fast han blivit ombedd att inte göra det och då lämnar information som inte noteras i något förhör.

Sammanfattningsvis uttrycker åklagarna en positiv inställning till att redan på ett tidigt stadium etablera kontakt och motivera till behandling. Besökstillstånd bör bedömas från fall till fall med övervägande av faktorer som att grundliga förhör redan hållits, brottets allvar och karaktär samt eventuella konsekvenser för målsägande.

När man den som utsatts för våld med stöd och skydd?

Den största vinsten med SamO, räknat i antal personer som tackar ja till fortsatt kontakt med Kriscentrum, gäller de kvinnor som polisanmält våldet och de barn som finns i familjerna.

”Det är en mängd kvinnor som vi får kontakt med genom ett eller flera samtal från polishuset och många som sedan också kommer hit till Kriscentrum för långsiktigt stöd.

De som inte kommer har vi ändå nått med information om vad vi erbjuder. De kanske kommer en annan gång, senare. Det gäller också männen. De har åtminstone fått information.”

Hur ser våldets parter på samordnarnas insats?

Det har av olika anledningar varit svårare än förväntat att få kontakt med våldsutövande personer för intervjuer. Endast en sådan intervju har genomförts. Däremot har flera målsägande intervjuats. Vad gäller de sistnämnda är bilden entydig: kvinnorna (för det gäller uteslutande kvinnor) upplever samtalet från samordnarna som mycket viktigt i den krissituation de just då befinner sig, dvs. i direkt anslutning till polisanmälan. Följande sammanfattning grundas både på egna intervjuer med kvinnor och på samordnarnas beskrivning av vanliga reaktioner.

Kvinnorna beskriver ett starkt behov av att prata för att förstå det som hänt och överblicka konsekvenserna. De är också i akut behov av vägledning och råd. Vad gör jag om jag måste ta med mig barnen och flytta? Vad händer om jag går till en läkare? Vad kommer att hända med barnen? Vad händer när de släpper honom ur arresten? Vad ska jag säga på jobbet? Ungefär 80 procent av samtalen leder till fortsatt samtalskontakt på Kriscentrum. Ofta leder det också till att barnen får stöd via Kriscentrums stödverksamhet för barn Lysmasken. Det händer också att både mannen och kvinnan har varsin samtalskontakt samtidigt. En av kvinnorna som hotats till livet av sin man inför sina barn, beskriver det första samtalet från samordnarna så här:

”Polisen som kom hem sa att något som hette Kriscentrum skulle höra av sig både till mig och NN (den anmälde mannen). Och det gjorde de jättesnabbt. Jag tyckte allt som hade hänt var mitt fel, men hon (samordnaren) förklarade på ett jättebra sätt att jag varit utsatt för ett våldsbrott. Det kändes jättebra.”

Både kvinnan och hennes två barn har fortsatt med samtalskontakter på Kriscentrum. Mannen har kontaktförbud. Han tackade inte ja till samtal med samordnarna. Kvinnan säger:

”Jag vet inte var jag hade varit idag om inte det där samtalet kommit. Det kom i helt rätt stund. Jag tyckte allt var mitt eget fel.”

En annan kvinna har samma erfarenhet av att samtalet från kriscentrum kom vid rätt tillfälle: *”Jag tror inte jag hade haft styrkan att ta söka hjälp på egen hand.”*

I en rapport med titeln ”Gruppens kraft” har jag beskrivit hur man arbetar med våldsutsatta kvinnor på Kriscentrum, i individuella samtal och i gruppbehandlingar. Slutsatsen av den utvärderingen är att Kriscentrum fyller en mycket viktig funktion i kvinnornas uppbrottsprocess från våldsrelationer (Forsberg 2015). Två av sex intervjuade kvinnor i den studien kom till Kriscentrum via SamO.

En intervju har genomförts med en person som polisanmälts för misshandel av sin son. Några längre delar ur den intervjun återges här:

”Jag var i en utsatt situation. Jag hade mått dåligt i mer än ett år efter skilsmässan och hade ekonomiska problem som stressade mig, och det var min son som fick lida för det. Som mamma mår man förstås jättedåligt av det (man har gjort), så jag är jätteglad att jag fick hjälp av Kriscentrum och socialen. De tog hand om både mig och min son.

Det som hände var att en granne anmälde oro för min son. Polisen kom och jag hamnade i arresten som misstänkt för barnmisshandel. Efter någon dag knackade det på min celldörr och någon frågade om jag ville prata med NN från Kriscentrum. Jag satt där fruktansvärt chockad av det jag hade gjort. Jag fattade inte vad som hade hänt och det kändes jätteskönt när NN kom in. Hon undrade om jag ville ha hjälp efter det som hänt och hon berättade hur Kriscentrum jobbar. Och jag kände bara att här har jag någon att gå vidare med, jag måste prata, jag måste bearbeta, jag måste få hjälp att fatta själv. Det gäller ju inte bara mig heller. Det är så många som mår dåligt av det här, min son, hela familjen, andra familjer och vänner. Så jag sa ja och sedan blev det en samtalskontakt med Kriscentrum.”

Hur ser du på att du blev uppsökt redan i arresten?

”Jag tror att NN kom efter ungefär ett dygn. Det är nog lagom. Jag tror det är bra om man varit där ett dygn kanske, sovit på saken, tänkt över det lite, jag tror man behöver få grepp om det som hänt och landa lite, man kan inte riktigt fatta... Skulden var min. Så var det. Man måste först kunna erkänna att det hänt.”

Vad ledde kontakten med Kriscentrum till för din del?

”Jamen här fick jag hjälp direkt, när det var akut. Precis så ska det vara. Det är viktigt

att vi får redskap för att förbättra det i framtiden, se till så det inte händer igen. Men man måste också själv ha en önskan och strävan om förändring. Som människa är man skapt att prata om saker och jag tror att alla förr eller senare vill förstå vad som hänt. Det är ingen som vill vara kvinno- eller barnmisshandlare.

Tiden efter polisanmälan var hemska. Jag minns knappt. Det var polisförhör och kontakt för sonen med soc. Han gick dit med min man. Jag hade en samtalskontakt på Kriscentrum hela denna tiden, och jag har det fortfarande efter tre år. Ibland mår man bra och behöver inte komma hit på flera månader, men det är jätteviktigt att veta att möjligheten finns. Ja tror att detta är väldigt viktigt i en väldigt svår situation. För att kunna leva med den skulden att man har skadat någon annan, framför allt någon av ens nära och kära som man absolut inte vill skada.”

Är det en bra modell tror du att ta kontakt med den som är misstänkt för våld i nära relation så tidigt som i arresten?

”Ja, det tycker jag absolut. Man behöver jobba förebyggande, förhindra att det upprepas. Det ska aldrig nånsin få hända mer. Här får man veta vilka verktyg man kan använda, hur jag kan förebygga att det händer igen, och det är en superstor hjälp. Bara det att någon sitter och lyssnar. När man pratar med polisen så tar de naturligtvis en sida, men Kriscentrum de utpekar en inte som skyldig utan vill veta vad som hände innan. Det är ingen som dömer utan man går igenom vad som hänt innan, och bearbetar sitt liv och sina beteenden.”

Aktörernas syn på samverkan. Ömsesidig vinst?

För att samverkan ska fungera krävs att alla parter upplever sig vinna något på situationen. Värdet av insatsen från Kriscentrums del är inte svår att se. Man når både utövare och utsatta som annars man annars inte skulle fått kännedom om. Men hur är det för polisen? Ett mål, påpekar en utredare, är att samma kvinnor inte återkommer, dvs. att man förebygger nya fall av våld, vilket gynnar även polisens verksamhetsmål. En annan utredare ser samordnarnas insats som en avlastning framför allt vad gäller kvinnorna (dvs. målsägande) som ofta har ett stort behov av att bara prata av sig, eller behov av information och vägledning om allt som rör deras livssituation och som utredaren inte har möjlighet eller ansvar att tillgodose. En tredje fördel är att samordnarna ger utredarna en kanal till socialförvaltningens barn- och familjeutredare.

Aktörerna kan också dra nytta av varandras olika erfarenheter och kännedom om paret/familjen. I sällsynta fall har det också hänt att samordnaren kallats till förhör som stödbevisning.

Ett annat gemensamt mål är att stötta kvinnan att stå fast vid sin anmälan. En utredare säger:

”Jag är åklagarens förlängda arm, min roll är att utreda vad som hänt och få fram så mycket material som möjligt. Och i de här ärendena handlar det ju om att få kvinnan med på båten. Det är fortfarande inte alls så lätt många gånger. Och även om man inte kommer så långt så att det väcks åtal, så är det ju så att de här kvinnorna är i stort behov av att bli lyssnade till, så du gör en god gärning där också.”

En annan utredare:

”Det är ju inte så att våra mål går isär, för vårt mål är ju att våldet ska upphöra och att personen inte ska återfalla. Det kortsiktiga målet är att lagföra för det som har hänt, men sen ska vi såklart jobba brottsförebyggande också så på så sätt tror har vi gemensamt mål. Sen tycker jag det är jättebra att man sätter fokus på förövarna, för det är ju många gånger rätt så trasiga personer – både den utsatta och gärningspersonen.”

Brist på rutiner och samverkansavtal

Under det år som insatsen följts (maj 2015-maj 2016) har det skett förändringar som påverkat insatsen och försvårat möjligheten att fullfölja ett av dess syfte, det att komma i kontakt med de misstänkta redan under arresteringstiden. Åklagarna har blivit mer restriktiva med att ge tillstånd till tillträde för samordnarna. Omorganiseringen hos polisen har lett till påfrestningar vad gäller våldsutredarnas arbetsbelastning. I denna kontext har samordnarna upplevt sin arbetssituation på polishuset som oklar. Nya våldsutredare uttrycker också en oklar uppfattning om samordnarnas roll i gruppen.

Sammanfattande resultat

Positiva synpunkter:

- Insatsen leder till att våldsutövande personer som sannolikt annars inte skulle sökt behandling fångas upp och fortsätter med behandling via Kriscentrum. 15 av totalt 88 personer som utövat våld i nära relation och sökt behandling vid Kriscentrum under 2015 kom efter kontakt med samordnarna.
- Insatsen leder också till att ett stort antal våldsutsatta kontaktas och tackar ja till stöd, behandling och skydd. 2015 kom 60 kvinnor till Kriscentrum efter kontakt med samordnarna, vilket utgör en knapp fjärdedel av alla kvinnor det året.
- Val av tid och plats för motiverande samtal är rätt. I samband med en polisanmälan är krisen i relationen uppenbar och båda parter är mer motiverade till förändring.
- Samordnarna utgör en länk mellan polisutredaren och socialtjänsten.

Negativa synpunkter:

- Det saknas en samverkansöverenskommelse mellan Kriscentrum och polisen på verksamhetsnivå som klargör och fastställer mål, ansvarsfördelning och rutiner för samarbetet.

Övriga synpunkter som framkommit under utvärderingen:

- Polisens utredare uttrycker behov av kompetensutveckling och utbildning, bland annat vad gäller hedersrelaterat våld och förtryck.
- Samordnarna betonar vikten av deras arbete inom insatsen utförs från ett eget arbetsrum på polishuset.
- Utredarna på polisen saknar en manlig våldsutredare för ärenden som rör våld i nära relationer.

Behov av samverkansöverenskommelse och tydliga rutiner

Det har framkommit flera synpunkter gällande samarbetsformerna under utvärderingen gång. Det är tydligt att de svårigheter som beskrivs för att nå och motivera våldsutövande män inte har med insatsen i sig att göra. Organisationsförändringar och brist på samverkansrutiner har lett till att antalet besök i arresten blivit betydligt färre det senaste året, liksom en mer restriktiv hållning från åklagarnas sida. Det finns därför

anledning att stanna kvar och fördjupa sig i frågeställningen om hur hållbar samverkan kan främjas.

Kriscentrum mellersta Skåne och polisen i Lund började arbeta med SamO för drygt tio år sedan. Insatsen uppstod på initiativ från Kriscentrum som redan när man startade sin verksamhet såg denna form som en möjlighet att nå både utövare och utsatta. Arbetet har sedan under årens lopp byggts enbart på den kortfattade överenskommelse mellan Kriscentrum och dåvarande polischef som då upprättades. Det har vuxit fram en arbetsrutin där utredare, samordnare och åklagare samarbetat utifrån samma utgångspunkt och där verksamhetschefer och personal varit relativt stabila under flera år. Med tiden har dock förutsättningarna förändrats. Åklagarna beskrivs som mer restriktiva, personal och chefer har bytts ut tillsammans med en omfattande omorganisering inom polisen. När förutsättningarna förändrats på detta sätt blir det tydligt vad bristen på skriftligt avtal och formella rutiner mellan samverkansparterna betyder. Utredarna samarbetar i varierande utsträckning med samordnarna. De som varit med länge har arbetat upp egna rutiner för kontakt och samarbete, de som är nya har inte fått någon formell introduktion. ”Den resurs som samordnarna utgör utnyttjas nog inte tillräckligt”, säger en av våldsutredarna.

Förslag till nystart

Flera av de intervjuade, både samordnare och utredare, berättar om en gemensam konferens som hölls för ett antal år sedan som handlade om hur insatsen SamO ska genomföras. Denna konferens upplevdes som mycket positiv. Sedan dess har många av utredarna bytts ut och under 2016 kommer också en ny samordnare att tillträda från Kriscentrum. För att ta ett nytt avstamp utifrån dessa delvis förändrade förutsättningar och nya situation föreslås följande:³

Det finns redan i stort sett en gemensam problembild, vilket framkommer i intervjuerna med såväl chefer som personal. Men samtliga aktörer bör bekräfta att man tolkar mål, metod och problem på samma sätt (BRÅ 2016, s 64) vilket kan ske under en

- Gemensam konferens eller workshop

³ I två skrifter från BRÅ ges god handledning i hur man utforma samverksöverenskommelser, se BRÅ 2016 och BRÅ 2013:5

För att samverkan ska bli framgångsrik måste beslut om den fattas på högsta ledningsnivå i respektive organisation. Beslutet ska åtföljas av beslut om resurser och mandat. Det bör också omfatta vad som är målen, vilka som ska utföra arbetet och hur arbetet ska följas upp. Den högsta ledningsnivån ger samverkan prioritet och legitimitet vilket är en betydelsefull framgångsfaktor. Bör resultera i en gemensamt undertecknad samverkansöverenskommelse.

- Gemensamt undertecknad samverkansöverenskommelse

För att insatsen ska hålla för personalbyten, organisationsförändringar och andra yttre förändringar bör genomförandet av insatsen uttryckas i tydliga ramar och riktlinjer där roller och arbetsfördelning klargörs. Det ger samarbetet struktur och tydlighet man vill, vad som ska göras och av vem.

- Utarbeta ramar och riktlinjer för arbetet

Avslutande reflektioner

- Behåll och utveckla det engagemang som finns hos enskilda personer och i verksamheterna
- Nätverk och utbildningsdagar är en betydelsefull del av samverkan
- Utveckla en samverkansgrupp där även åklagarmyndigheten ingår
- Förse nya medarbetare med information om SamO, dess ursprung och syfte
- Uppföljningar och utvärderingar är viktiga liksom utveckla verksamhetsstatistiken för att beskriva insatsens effekt

Referenser

Ekström, V (2010) Utvärdering av Relationsvåldscentrum. Tredje verksamhetsåret. Ersta-Sköndal Högskola

Ferrer-Wreder, Laura (2012). Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga: en forskningsöversikt. 2. uppl. Stockholm: Gothia

Eriksson, Maria, Berg, Lena & Wallqvist, Annette (2011). Våldsförebyggande arbete med män: en kunskapsöversikt. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting

Forsberg, Pia (2014) Kartläggning av våld i nära relationer i Lunds kommun. Socialförvaltningen, Lunds kommun

Forsberg, Pia (2015) Gruppens kraft. En utvärdering av samtalsgrupper för våldsutsatta kvinnor vid Kriscentrum mellersta Skåne. Socialförvaltningen, Lunds kommun

Lunds kommun (2014) Samverkansöverenskommelse mellan Lunds kommun och närpolisområde Lund 2014-2017.

Palo, Lars (2011) Utvärdering av myndighetssamverkan för kvinnofrid inom Utväg Skaraborg, Västra Götalandsregionen, Hälso- och sjukvårdsavdelningen analysenhet

Patel, Emma (2013). Samverkan mellan polis och kommun: brottsförebyggande arbete utifrån överenskommelser. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Samverkan: i lokalt brottsförebyggande arbete. Ny, rev. utg. (2016). Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Socialstyrelsen (2016). Våld. Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2010). Behandling av män som utövar våld i nära relationer: en utvärdering. Stockholm: Socialstyrelsen.

Vigil, B & Helles, J (2014) Operation kvinnofrid. Lägesredovisning – myndigheters och organisationers arbete mot våld i nära relationer i Stockholms län (2013), Länsstyrelsen i Stockholms län.